

Az idegen nyelvben is otthonosan

Kritikai szakmegjegyzések Kántás Balázs angol nyelvű tanulmányaihoz és tanulmányköteteihez

Kántás Balázs, a fiatal irodalomtörténész-kritikus-generáció egyik legtermékenyebb képviselője a 2016-os év folyamán gyors egymásutánban három hazai kiadású angol nyelvű tanulmánykötetet is publikált. A szerző Paul Celanról írott angol nyelvű tanulmányaiból álló *Message in the Bottle*¹ [Palackposta] és az öt vegyes esszét magában foglaló *Fingerprints*² [Ujjlenyomatok] című két karcsú, a Napkút Kiadó által megjelentetett tanulmányegyüttest követte a Hungarovox Kiadó gondozásában a *Latitude*³ [a geográfiában szélességi kör, de átvitt értelemben mozgásteret is jelenthet] címet viselő, immár testesebb, 140 oldalas könyv, mely többé-kevésbé, amennyire jelen sorok szerzője átlátja, a két kisebb volumenű kiadvány anyagát foglalja magában, kiegészítve két, az előzményül szolgáló könyvekben nem szereplő írással is. A recenzensnek talán nem feladata azt vizsgálni apró, pontosan milyen (szülői-testvéri-gyermeki?) kapcsolatban áll egymással a három szakkönyv, a részletekbe mélyedni e téren talán azért is felesleges, mert tartalmuk, a bennük foglalt tanulmányok tematikája és minősége annál érdekesebb, sem azt minősíteni nem dolgunk, adott esetben mennyire szerencsés vagy nem szerencsés az ilyen elő-/ át-/ és utánközlés kötet szerkesztésileg, így erre itt és most nem is térnénk ki bővebben. Annál szerencsésebb, ha olvasói figyelmünket inkább a két kisebb volumenű tanulmánykötet teljes anyagát látszólag magában foglaló, terjedelmesebb opus felé fordítjuk, és csak a tíz esszét és tanulmányt tartalmazó *Latitude* című gyűjteményről írjuk le megfigyeléseinket.

Nos, a *Latitude* című angol nyelvű tanulmánykötet a maga tíz írásával érdekes irodalomkritikai vegyesfelvágott. A tanulmányok közös szervezőeleme, hogy így vagy úgy, de mindannyian a költészetéről szólnak, a szerző pedig – jó összehasonlító irodalomtörténészhez híven, aki a különböző nyelvek és kultúrák között is otthonosan mozog – stílszerűen az angolszász, Paul Celan kapcsán a német(ajkú), valamint egy esszé erejéig a

(kortárs) magyar líra területén végzett kutatásainak szellemi termékeiből válogat. A könyv első, afféle programadó esszéje, a *The Poem is Alive, just like the Author Themselves* [A vers él, csak úgy, mint a szerző] Kántás Balázs egyik korábbi, magyar nyelven is közölt esszéjének angol nyelvű változata, mely egy versfogalmat kísérel meg kialakítani, igencsak józan határok között mozogva, rávilágítva, hogy talán sem a régi típusú, biográfiai alapú irodalomolvasásnak, sem a kortárs (posztmodern?) irodalomtudományi iskolák a szerző halálát hirdető paradigmájának nincs egészen igaza, az igazság pedig talán valahol két szélsőség között keresendő. Az írás nem talál fel sok új dolgot, a nagy kérdésekre nem szolgál egyértelmű és maradéktalan válasszal, azonban kétségtelenül józan ésszel belátható, középutas megállapításokat fogalmaz meg a versírás és a versbefogadás mikéntjéről.

Az általános verselmélet-szerű bevezető után következik az angolszász lírával foglalkozó tanulmánymunkák blokkja, melynek első darabja az *In the State of Earthly Damnation* [Az evilági kárhozat állapotában] címet viselő, terjedelmes írás, mely nem más, mint Edgar Allan Poe *A holló* című jól ismert és agyonelemzett versének egy bizonyos értelmezési lehetőségre, motívumára, a kárhozatra fókuszáló értelmezése. A Poe-recepcióban jól eligazodó írás ugyancsak józan, észérvekkel belátható megállapításokat tesz az amerikai poéta e valóban korszakos verséről, a szövegközeli olvasás, a *close reading* legnemesebb hagyományait felelevenítve – azaz nem szakad el a szövegtől, hogy valamely teoretikus irányultság nevében anakronisztikus jelenségeket mutasson ki a XIX. századi amerikai líra e mérföldkövében, hanem mindvégig tiszteletben tartja a történetiségben elhelyezett szerző (feltételezhető) *intencióját*.

A harmadik tanulmány még mindig a XIX. században marad, csak éppen átugrik Európába, lévén szó Samuel Taylor Coleridge-ről és a nagy romantikus brit költő ugyancsak meglehetősen közzismert verséről, a *Kubla Kánról*. A *Creation, Imagination and Metapoetry in "Kubla Khan"* [Teremtés, képzelet és meta-poézis a Kubla Kánban] című írás Coleridge klasszikusának művészetelméleti vonatkozásait járja körül, interpretációja szerint pedig a vers nem másról szól, mint a költői / művészi képzelet teremtő erejéről, mely igen nagy mértékben foglalkoztatta a romantika európai képviselőit nem csupán angol nyelvterületen. Az esszé nem megy túl messzire, inkább gondolatébresztő, semmint nagyobb lélegzetű, lezárt tanulmány, belátásaival mégis egyetérthetünk, és az értelmezés további tartományait nyithatja meg.

A következő, *In the Shadow of Different Types of Deaths* [Különféle halálok árnyékában] még mindig marad az angolszász költészet témájánál, de időben előbbre ugrik, mégpedig a XX. század első felébe, ugyanis a nagy ír költő, William Butler Yeats költészetében különbözőképpen megjelenő halálmotívumot vizsgálja 1920 után. Egymással ritkán összehasonlított Yeats-verseket állít párhuzamba, s a maga vállalt szubjektivitása ellenére is érdekes következtetésekre jut.

Az angolszász irodalommal foglalkozó írások sorában az utolsó szöveg időben még előbbre lép, hiszen kortárs angol irodalmi tematikájú, nevezetesen pedig Ted Hughes halott és ugyancsak paradigmikus költő feleségéhez, Sylvia Plath-hoz írott *Születésnap levelek* című kései verseskötetének egyik opusát veszi górcső alá. A *Reading Birthday Letters* [Születésnap leveleket olvasva] című, immár címében is személyes-szubjektív esszé Ted Hughes *Wuthering Heights* [Üvöltő szelek] című versének szövegközeli olvasására vállalkozik, s Ted Hughes és Sylvia Plath a köztudottan a költőnő öngyilkosságával végződő viharos házasságával párhuzamosan hullámzó irodalmi viszonyrendszerén túl Emily Brontë életművének, illetve verscímként regényének mind Hughes, mind Plath költészetére vonatkozó hatásait is kimutatja. A biográfia és a textus sajátos, nehezen kibogozható viszonyainak örvénylése közepette a Hughes-Plath-Brontë intertextuális irodalmi háromszög körvonalai is megrajzoltatnak, a vállaltan szubjektív esszé pedig objektíven is értékelhető irodalomtörténeti tanulságokkal szolgál számunkra.

Az angolszász lírával foglalkozó esszék sorát Paul Celan-tanulmányok követik. Az első ilyen, a *The Poem Locked in Itself* [A magába zárt vers] című rövid, lényegre törő esszé Paul Celan költészetének általános vonásait vizsgálja, rámutatva a celani költészet lírai beszédmódjának sajátosságaira, a celani jelentésképzés hogyanjára. Nem különösebben nagy volumenű írás, inkább szubjektív esszé, semmint teoretikus igényű tanulmány, mindazonáltal nem fog többet, mint amennyit markol, önnön határait pontosan felismeri.

A *Lost in Translation* [(Ami) Fordítás közben elveszett] című írás ugyan elméletileg John Felstiner amerikai irodalomtörténész, Celan-kutató és műfordító angol nyelvű Celan-fordítását vizsgálja, tárgyától elrugaszkodik, azon jóval túllép, pusztán orvosi lóként használja azt, és a nemzetközi, főként német és angolszász fordításelméleti szakirodalom összefoglalójává, a vers fordíthatóságát és / vagy fordíthatatlanságát általános, teoretikus szinten vizsgáló tanulmánnyá emelkedik.

A *Message in the Bottle* [Palackposta] című, korábban magyarul is publikált tanulmány Paul Celan sokat elemzett beszédét, a *Meridiánt* kísérli meg művészetelméleti manifesztumként, egy komplex, ugyanakkor többé-kevésbé jól körülhatárolható líraelmélet sarokköveként értelmezni, elsősorban nem a recepciótörténet, sokkal inkább a beszéd végleges változatának textualista, szövegközeli olvasása által. A szerző mindemellett szem előtt tartja azt az implicit dialógust, melyet a szöveg példának okáért Heidegger komplex filozófiai rendszerével, Gottfried Benn *Líraproblémák* című, ugyancsak paradigmaticus esszéjével, vagy éppen Oszip Mandelstam esszéisztikájával folytat...

A következő tematikus egység, a szerző által magyar nyelven már több helyen és formában „elsütött”, *The Illusion of Immediacy* [A közvetlenség illúziója] című tanulmány Celan költészetének mediális aspektusait, a közvetítettség-közvetlenség problémakörét vizsgálja. A költő verseiben, főként kései lírájában egyre erősebben megjelenik a nyelvi szkepszis, a nyelv és általában véve a médiumok közvetítőképessége iránti teljes bizalmatlanság, ugyanakkor ezzel párhuzamosan a sokszoros medialitás lerombolására, de legalábbis csökkentésére, a közvetlenség költői, a mindennapi nyelv felett álló nyelvhasználaton keresztüli elérésére tett határozott törekvés. A közvetlenség nyilvánvalóan nem érhető el, hiszen az emberi világ és kultúra létmódjánál fogva többszörösen közvetített, a médiumok pedig elengedhetetlen kellékei e közvetítésnek, hiszen hordozó nélkül talán üzenet sem lehetséges.

A kötet utolsó esszéje a szerző egyik, korábban ugyancsak magyarul is megjelent esszéjének angol változata, mely a nemrégiben elhunyt kortárs magyar költő és irodalomtörténész, a műfordító-irodalmár Kántás Balázs kedves egykori egyetemi tanára, Géher István egy kései versének elemzésére vállalkozik, a magyar nyelvű vers szó szerinti angol fordítását is prezentálva. A *The Flood of Decay – Already so Close?* [Az elmúlás árvize – immár oly közel?] című esszé rövid és lényegre törő elemzése az öregedést és a halált, e költőket örökkön örökké foglalkoztató jelenséget shakespeare-i szonettben bravúros eredetiséggel megverselő lírai alkotás szövegközeli elemzésére vállalkozik, sorról sorra tárva fel a költemény értelmét, egyúttal rámutatva annak – Géher Istvánra oly jellemző módon elengedhetetlen – intertextuális vonatkozásaira, nevezetesen Shakespeare *Hamlet*jével való szövegközi párbeszédére. A szöveg méltó megemlékezés a szerző egykori tanáráról, mesteréről, az irodalomtudósként és műfordítóként sokkal jobban ismert, mindemellett mégis kiváló költő Géher Istvánról, mely egyúttal a maga szubjektívizmussal együtt irodalmárszakmailag sem utolsó produktum.

A tíz tanulmány / esszé a *Latitude* című könyvben szerves egésszé áll össze, megvilágítva a fiatal irodalomtörténész szellemi *mozgásterét*, elsődleges érdeklődési területét. Kétségtől mentes és érdekes gyűjtemény, s a kisebb-nagyobb angol nyelvi-stiláris hibák (anyanyelvi lektora ugyanis persze nem volt a kötetnek, miként az sajnos általános a hazai idegen nyelvű szakpublikációk) sem árnyékolják be jelentős mértékben az angolul mindezzel együtt is kétségtől mentesen kiválóan tudó szerző eredményeit, mindössze annyi kérdés vetődhet fel a mindenkori (angolul is tudó) olvasóban, a benne foglalt tanulmányok értékétől vagy hiányosságaitól teljesen függetlenül, vajon mennyi értelme van ma Magyarországon bölcsészettudományi szakszövegeket néhány száz példányban angol vagy más világnyelven publikálni? *Extra Hungariam non est vita*, tartja a latin közmondás, s persze jól tudjuk azt is, milyen aránytalanul nagy presztízs társul bizonyos tudományágakban a hazai idegen nyelven megjelent szakpublikációkhoz anélkül, hogy bővebb tudománypolitikai fejtegetésekbe bocsátkoznánk. Ez egyúttal talán segíthet megértenünk a jelenséget, ha adott kollégáink idehaza publikálnak idegen nyelven. Joggal tarthatunk tőle, hogy mindezzel együtt a jelen könyv – sok más magyar és idegen nyelvű tanulmánykötettel egyetemben – sem fog eljutni a szélesebb, főleg a nem-magyar, külföldi olvasóközönséghez. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy magyar nyelven megjelenő szakmai közleményeink (lelkiismeretes) olvasóinak száma is adott esetben csupán 5-10 fő, s voltaképpen egy kis sarkítással magunknak írunk esszét, tanulmányt, kritikát (már ha írunk), úgy e megvilágításban már a hazai megjelenésű idegen nyelvű szakkönyvek sem tűnnek teljesen öncélú vállalkozásnak...

1 Kántás Balázs: *Message in the Bottle. Essays around Paul Celan's Poetry*, Budapest, Napkút Kiadó, 2016.

2 Kántás Balázs: *Fingerprints. Five Essays on Poetry*, Budapest, Napkút Kiadó, 2016.

3 Kántás Balázs: *Latitude. 10 Essays on Poetry*, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2016.